

Suomen porosaamelaiset ry
Pahtajuutuanie 10
99870 Inari

LAUSUNTO
27.5.2024

Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausuntopyyntö 18.4.2024/VN/34883/2023

LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYSLUONNOKSESTA EDUSKUNNALLE MAATALOUSYRITTÄJÄN ELÄKELAIN MUUTTAMISEKSI

Esitysluonnos perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan, jonka kirjauksen mukaan Välitä viljelijä –projektista tehdään pysyvä toimintamalli. Esityksen tavoitteena on maatalousyrittäjien työkyvyn tukeminen, maatalousyrittäjien työkyvyttömyyden ennaltaehkäisy sekä maatalousyrittäjien työurien pidentäminen.

Mela käynnistämä vuoden 2017 alussa valtakunnallisesti toimiva Välitä viljelijästä -projekti on tarjonnut välittömiä tukitoimia ja kehittänyt ennaltaehkäisevää varhaisen välittämisen mallia maatalousyrittäjien tueksi. Poronhoitajia tässä ei ole huomioitu. On tärkeää ulottaa Välitä viljelijästä- toiminta myös poronhoitajiin.

Erityisen kohteen muodostavat saamelaisten kotiseutualueella työskentelevät saamelaiset poronhoitajat, koska heillä työskentelyolosuhteet ja työn sisältö ja työtavat poikkeavat maataloudesta ja muun poronhoitoalueen toiminnasta. Saamelaisten poronhoitajien ja perheiden taloudellisessa ja psyykkisessä hyvinvoinnissa on paljon haasteita.

Suomen perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Poronhoito sisältyy säännöksen turvaamaan saamelaisten kulttuurimuotoon. Tämä perusoikeussäännös turvaa saamelaisten aseman alkuperäiskansana siihen liittyvine kansainvälisistä sopimuksista ilmenevine oikeuksineen.

Poronhoito on saamelaisten kulttuurimuodon tärkein kantava aineellinen perusta sekä saamelaisten oman kielen, kulttuurin ja elämänmuodon ylläpitämisen ja kehittämisen keskeisin osatekijä. Lisäksi erilaisen kohtelun perusteet saamelaisten osalta tulevat Suomen perustuslaista ja Suomen EU:n liityntä sopimukseen sisältyvästä saamelaisia koskevasta pöytäkirjasta nro 3, joka koskee saamelaisten poronhoidon tukemista.

Suomen liittymisestä Euroopan unioniin tehtyyn sopimukseen (SopS 103/1994) sisältyy saamelaisia koskeva pöytäkirja nro 3. Sen 1 artiklassa ilmoitetaan, että saamelaisväestölle saadaan EY:n perustamissopimuksen määräysten estämättä myöntää perinteisillä saamelaisalueilla yksinoikeuksia poronhoidon harjoittamiseen. Pöytäkirjan 2 artiklan nojalla pöytäkirja voidaan laajentaa koskemaan muitakin perinteisiin saamelaiselinkeinoihin liittyviä saamelaisten yksinoikeuksia niiden vastaisen kehityksen huomioon ottamiseksi. Tällainen pöytäkirjan muutos kuitenkin edellyttää unionin neuvoston yksimielistä päätöstä.

Suomen EU:n liittymissopimuksen osaksi tuli pöytäkirja n:o 3 saamelaisista, jonka esipuhe ja artikkelit on sittemmin siirretty vuonna 2009 voimaan tulleen Lissabonin sopimuksen yhteyteen.

Suomi on ratifioinut useita kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, jotka velvoittavat Suomea turvaamaan saamelaisen vähemmistön ja alkuperäiskansan kieltä, kulttuuria ja yhteiskuntaelämää sekä kunnioittamaan sen oikeutta itsemääräämiseen. Ratifioiduista sopimuksista tärkeimmät ovat YK:n hyväksymät kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (nk. KP-sopimus) sekä kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (nk. rotusyrjintäsopimus).

Esitysluonnoksesta ilmenee, että siinä ehdotettu varhaisen tuen järjestelmä on valmisteltu enemmistön eli pääväestöä edustavien perinteisten maatalousyrittäjien lähtökohdista ja heidän tarpeitaan ensisijaisesti silmällä pitäen. Saamelaista tunturiporonhoitoa harjoittavien saamelaisten erityistarpeet ovat sen sijaan jääneet vähemmälle huomiolle.

Suomen porosaamelaiset ry nostaa esille paitsi saamelaisen poronhoitajien oikeudellisen aseman myös maatalouden kotieläintalouden ja poroelinkeinon keskeisiä eroja.

Poro on puolivilli kotieläin, joka laiduntaa vapaasti suuren osan vuodesta luonnonlaitumilla, mutta vaatii monella tavalla huolenpitoa, paimentamista ja seurantaa sekä vuodenaajoista ja sääolosuhteista johtuvaa ruokintaa ja paimennusta. Poronhoidossa työ on laaja-alaisempaa ja monipuolisempaa ja työskentelyolosuhteet haastavampia kuin kotieläintaloudessa.

Suomen poronhoitoalueen laajuudesta ja mm. luonnonolosuhteiden eroavaisuudesta sekä saamelaisten kulttuurista ja poronhoitotavoista johtuen poro-hoitotavat ja kulttuurit eroavat poronhoitoalueen sisällä. Saamelaisen tunturiporonhoidon oleellisin toimintamuoto on paimennus. Sen juuret ovat nomadistisessa elämäntavassa, jota harjoitetaan yhä edelleen siten kuin sitä nykyisin on mahdollista. Paimennus on paljon muutakin kuin pelkkä porojenhoitomuoto, sen kautta siirtyy sukupolvelta toiselle rikas saame kieli (poro-, lumi-, ja luontosanat), porojen ja luonnon tunteminen, siidaelämä ja yhteisö, luonnon ja luonnon ilmiöiden havainnointi ja seuranta sekä luonnon kestävä käyttö. Paimennus ei siis ole ensikään mikään kulttuurinen vanhanaikainen jäännös jostain, vaan sen sijaan eräs innovatiivisimmista Arktisen alueen selviytymismekanismeista varsinkin nykyajan yhä kiihtyvässä ilmastomuutospaineessa.

Saamelaisilla poronhoitajilla ja heidän perheillään on merkittäviä kuormitustekijöitä haastavien ja muuttuneiden luonnon olosuhteiden, kasvavien petokantojen sekä laidunten pirstaloitumisen ja rauhattomuuden vuoksi. Poroille joudutaan antamaan hätä- ja lisäruokaa, jäkälää, heinää ja pororehuja. Ruokintakulut ovat korkeita, koska polttoaineiden hinnat ja porojen ruokien hinnat ovat korkeita.

Esitysluonnoksessa on tarkasteltu yhdenvertaisuutta perusoikeutena kiinnittäen perinteisen oikeudellisen yhdenvertaisuuden ohella huomiota myös tosiasialliseen yhdenvertaisuuteen ja sen toteutumista usein edellyttämään positiiviseen erityiskohteluun. Saamelaista tunturiporonhoitoa harjoittavien saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien (jotka juontuvat perusoikeuksista ja ihmisoikeuksista) ja siten samalla **tosiasiallisen yhdenvertaisuuden** toteutumiseksi on tärkeää myös tässä yhteydessä toteuttaa positiivista erityiskohtelua tarkoittavia toimia.

Suomen porosaamelaiset ry pitää tärkeänä sitä, että Maatalousyrittäjien eläkelaitos tulkitsee ja soveltaa ehdotetun lainmuutoksen 115 a §:n säännöksiä niiden voimaantultua perusoikeusmyönteisesti ja joustavasti ottaen siinä riittävästi huomioon saamelaisten poronhoitajien erityistarpeet.

Niiden toteutumiseksi varmistetaan toimintaan riittävä resursointi ja saamelaisten poronhoidon asiantuntemus ja saamenkieli.

Näin menetellen Mela julkista tehtävää hoitavana eläkelaitoksena turvaisi osaltaan saamelaisten perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista kuten perustuslain 22 § edellyttää. Tämä näkökulma olisi tarpeen erikseen mainita hallituksen esityksen perusteluissa.

Edellä todettuun liittyen yhdistys esittää lisäksi, että hallituksen esityksessä arvioidaan lainmuutoksen vaikutuksia saamelaisten poronhoitajien työkyvyn ylläpitämiseen ja työssä jaksamiseen.

lisko Henrik Näkkäläjärv
puheenjohtaja
poromies, Sallivaaran plk

Janne Näkkäläjärv
varapuheenjohtaja
poromies, Näkkälän plk